

UNELE ASPECTE DE ANALIZĂ PSIHOLGICĂ ÎN DEMERSUL PSIHOTERAPEUTIC AL COPILULUI ȘI ADOLESCENTULUI

Drd. Eusebiu Tihan, psiholog-sociolog
Drd. Laura Tihan, psiholog-sociolog

TIHAN & ASOCIATII. Societate civila profesionala de psihologie

Concepte cheie: contact social, demers științific, investigație psihologică, ereditate, mediu, QI, evoluție, discernământ, dezvoltare, personalitate, echipa medicală/terapeutică.

A devenit astăzi o obișnuință ca părinții să își conducă copiii la psihoterapie. Dacă îi aduc probabil că au sesizat ei ceva în comportament, în procesele și mecanismele psihice. Desigur, psihoterapia are un demers științific îmbrățișat cu acribie de pasionații săi, psihiatri, psihologi, asistenți medicali, medici de alte specialități. Fiecare membru al echipei terapeutice este un fin psiholog, ale căror calități în contactul social structurat s-a dezvoltat în abordarea a numeroase cazuri de dificultăți diferite, prin discuții cu profesorii, cât și împărtășirea între colegi a mecanismelor, totul pentru a veni în sprijinul copilului, părinților acestuia. Puțini știu însă ce eforturi depun acești specialiști, puțini știu ce emoții, sentimente dezvoltă și ei în această interacțiune. Totuși, în această secțiune dorim să accentuăm pe necesitatea examenului psihologic ce va sta la baza derulării acestei proceduri atât de fine, care este psihoterapia. Este bine știut că psihoterapeutul nu poate realiza investigația psihologică.

Trebuie să existe psihologi specialiști în investigarea psihologică, a componentelor sale particulare, cum de altfel trebuie să existe psihologi specializați în intervenția în crize. Este o muncă de echipă. Psihoterapeutul este unul din membri și are la îndemână aceste elemente evidențiate de toți membrii echipei medicale. Astfel, cu toții își pot structura și consolida strategia în arta regală, psihologia.

Să procedăm la dezvăluirea unor aspecte cuprinse în tehnica de realizare a acestui tablou final atât de necesar nu numai psihoterapeutului cât întregii echipe de specialiști medicali.

Ce elemente va aborda, în ce manieră își orientează studiul, ține de capacitatea de modelare conceptuală a psihologului specialist în investigare.

*

Fiecare dintre noi intră în lume cu o anumită ereditate, caracteristici transmise nouă prin germenii plasmatici ai părinților noștri, nucleii, ei înșiși produși pe o lungă linie strămoșească. Ne dezvoltăm în anumite condiții de mediu, ambianța noastră socială și materială. Orice facem, ca adult sau copil, într-o ultimă analiză, aceasta rezultă dintr-un complex de interacțiuni între ereditate și mediul nostru. Pentru a înțelege și a controla comportamentul uman, va trebui să cunoaștem câte ceva despre natura și funcționarea fiecărui individ.

S-au conturat mai multe concepții²⁾ dintre care s-au remarcat în special două.

²⁾ Expunere realizată de Dl. Prof. P. Golu în revista Tribuna Învățământului, 1992.

Adepii concepției ineiste, postulează că dezvoltarea individului este în întregime subordonată eredității, influențele mediului acționând doar în limite predeterminate, înscrise în codul genetic. Este și punctul de vedere al teoriei maturaționale, al cărui adept a fost și A. Gesell, teorie care consideră dezvoltarea copilului ca pe o desfășurare în timp a planului impus de echipamentul genetic.

La polul opus se situează opinia după care nou-născutul este o ființă informă și pasivă dispunând doar de foarte mici predeterminări, “o pagină albă” pe care șansa, experiența sau un plan construit conștient poate înscrie liber o istorie.

Cercetările susțin ideea dublei determinări a dezvoltării psihomotorii a copilului. Subliniind interacțiunea necesară dintre factorii ambientali și cei ereditari trebuie să spunem că nici un copil nu poate fi privit separat de mediul în care se desfășoară creșterea și maturizarea sa; acest mediu îl formează pe individ încă de la naștere.

Numeroasele atitudini, deprinderi, trăsături de caracter sunt prevăzute la un individ fiindcă au fost avantajate, încurajate sau doar solicitate de către mediu.

Dezvoltarea psihomotorie a copilului are loc în funcție de două grupe de factori:

- a) factori ereditari și adaptarea biologică, de care depind maturizarea sistemului nervos și mecanismele psihice elementare,
- b) factori ambientali.

Factorii ereditari

Copilul dispune la naștere de un echipament genetic, constituit din factori generali și factori individuali.

Factorii generali răspund de întregul sistem de trăsături comune speciei și controlează procesul de maturizare morfologică, biochimică și electrogenetică a sistemului nervos.

Factorii individuali – sunt cei ce dirijează acele trăsături înscrise în codul genetic în măsură să diferențeze indivizii între ei.

Ceea ce se transmite ereditar nu sunt caracteristicile psihologice sau morale, ci, anumite dispoziții ce facilitează achiziția în cursul vieții a unor astfel de caracteristici comportamentale. Se spune că, o funcție psihică, cu cât este mai complexă cu atât ea depinde mai puțin de ereditate.

S-a concluzionat că, doar trei aspecte ale personalității au o evidentă componentă ereditară: raportul extroversie-introversie, emotivitatea și nivelul activismului general.

Factorii ambientali.

Se știe că resursele genetice ale individului nu-i asigură automat o dezvoltare normală ci numai o serie de disponibilități potențiale cu totul insuficiente pentru a-l defini ca om.

Factorii de mediu extern, implicați în dezvoltarea psihomotorie a copilului sunt extrem de numeroși. În funcție de perioada sau momentul dezvoltării, se deosebesc:

- a) factori ce acționează asupra părinților anteriori momentului procreerii, influențând calitatea biologică a gameților ,
- b) factori ce acționează în perioada dezvoltării embrionare,
- c) factori ce acționează în perioada dezvoltării fetale,
- d) factori ce intervin perinatal,
- e) factori ce intervin în diferitele etape succesive ale dezvoltării postnatale.

După natura lor:

- a) factori organici (fizici, chimici, biologici, geografici),
- b) factori socio-culturali.

Factorii organici cuprind o varietate de circumstanțe:

- calitatea sănătății părinților și copilului,
- durata gestației,
- condițiile de viață și echilibrul emoțional,
- alimentația, ș.a.

Mediul sociocultural reprezintă un sistem complex din care, de o importanță deosebită pentru dezvoltarea copilului o au: mediul familial, mediul școlar, profesional, colectivele de copii și condițiile economice.

Astăzi, se recunoaște că, până și procesul maturizării morfologice a sistemului nervos central este dependent de factorii ambientali. J. Piaget și alți cercetători au demonstrat posibilitatea accelerării procesului dezvoltării psihice ca urmare a exercițiului funcțional. Iată cum explică psihologii, aceste faze ale devenirii umane:

În 1900 o surprinzătoare descoperire a fost făcută aproape simultan de trei biologi ce au lucrat independenți în problema eredității. Descoperirea nu a rezultat din propria lor experimentare, ci din cea a unui călugăr austriac, pe numele său Gregor Mendel, a cărui efort ei l-au găsit într-un obscur jurnal științific, publicat cu 34 ani mai devreme și uitat rapid. Mendel pusese în grădina sa o încrucișare de mazăre. Când el a cuplat mazărea cu flori albe cu mazărea cu flori roșii, a găsit că anumii factori intangibili, pe care el îi denumea pur și simplu elemente pentru a dori un termen mai bun, determinau dacă produsul va fi roșu ori alb. "Elementele au produs o rație consistentă între urmașul roșu și cel alb, nu doar pentru o generație, ci în generații succesive. Aceste reguli pentru transmiterea eredității au devenit cunoscute ca legile lui Mendel.

Biologii au continuat mai atent studiul lui Mendel. În America, Thomas Hunt Morgan și Raymond Pearl, au dezvoltat, ca și alții, teoria eredității conform cu genele și cromozomii, termeni ce au înlocuit pe cei de elemente ale lui Mendel. Genele, în măsura în care pot fi determinate, sunt molecule de proteine, submicroscopice ce există în nucleii celulelor. Înlanțuite în paternuri diferite, genele formează cromozomii. Aceste modele complicate, de gene, unice pentru fiecare persoană, determină ereditatea sa. Un germen celular al ființei umane conține 24 de perechi de cromozomi, fiecare confecționat probabil din mii de gene. Când sperma bărbatului și ovulul femeii se unesc în momentul concepției, fiecare realizează una din aceste perechi de cromozomi, care atunci se combină în nucleu de celule alcătuind un nou individ și astfel se determină întreaga sa moștenire fizică.

Ce trăsături moștenim? Primim culoarea ochilor, a părului și a pielii, forma craniului și tendința de a fi scund sau înalt. Anumite defecte fizice ca, acromatopsia, degete groase și unele forme de calviție sunt de asemenea moștenite. Nici o maladie comună exceptând diabetul, nu sunt ereditare, deși predispoziții de moștenire a cancerului, tuberculozei și a alergiilor pot exista. Doar două deficiențe mentale precise sunt moștenite - debilitatea mintală și coreea Huntington, o maladie rară caracterizată prin dezintegrare fizică și mentală. Experții nu sunt de acord asupra rolului eredității în alte câteva maladii mentale. În concordanță cu marea majoritate a psihologilor, gradele de inteligență ce le posedăm se datorează moștenirii.

Pe scurt, la momentul concepției, când genele de la tată și mamă se unesc, se alcătuiește ereditatea. Orice altceva ce modelează individul ține de factorii de mediu. La fel, embrionul și fetusul se dezvoltă în mediu uterin. Pe de altă parte se fixează un complex de factori fizici și sociali. Printre alte

influențe el este afectat de hrană, climat, localizare geografică, modelul de cămin și relațiile între vecini, școală, comunitatea și nația. Acești factori de mediu determină la o persoană ce să vadă, să audă, să atingă, să miroasă și ce să guste. Acestea îi pot spori sau întârzia simțitor dezvoltarea. Îi pot prescrie ce să învețe sau să își amintească; îi furnizează stimuli la care reacționează emoțional.

În fiecare moment trăit, fiecare persoană devine rezultatul eredității sale și a factorilor de mediu. Întotdeauna există două forțe ce interacționează. Psihologic vorbind, un aspect nu poate exista fără celălalt. Întrebare, “*Ce este mult mai important, aspectul eredității sau al mediului?*” este asemeni întrebării, “*Care aspect este mult mai important pentru pornirea mașinii, motorul sau benzina?*” Fără îndoială că amândouă sunt esențiale.

Această interdependență între ereditate și mediu prezintă o problemă dificilă pentru omul de știință. El nu poate, studiind direct persoana, să afle dacă ereditatea sau dacă factorii ambientali sunt principalii determinanți ai culorii părului, ai Q.I.-ului sau ai dispoziției lui. Totuși, el poate măsura caracteristicile fizice sau mentale a doi indivizi și să noteze diferențele între ele. Prin studiul atent al fundalului și al experienței dobândite, cercetătorul poate spune dacă ereditatea sau mediul ambiant este mai pregnant determinat între aceste diferențe.

Particularitățile care determină pe larg ereditatea pot fi foarte puțin schimbate în această viață, deși într-o generație viitoare este posibil să fie modificate. Caracteristicile determinate de factorii de mediu pot fi schimbați prin educație, prin corecție socială, politică în școli mai bune, prin terenuri de joacă, cartiere mai curate sau prin înalte standarde de viață.

Cum pot distinge psihologii în studiul ființelor umane, între trăsăturile caracteristice ale eredității și ale mediului? Cea mai bună modalitate este de a compara persoanele având un același fond ereditar (gemeni identici), dar cu medii înconjurătoare diferite. Dacă gemenii au fost separați la scurt timp după naștere și-au crescut în diferite medii înconjurătoare, diferențele vor apărea din caracteristicile lor fizice și mentale care pot proveni ca rezultat al influenței mediului, deci putem afirma că fondul lor ereditar este identic. O altă modalitate este de a analiza persoanele având fonduri ereditare diferite, dar același fond ca urmare a mediului înconjurător, cum ar fi un copil crescut alături de copii naturali ai părinților. Copiii având aceeași vârstă, cei doi fiind tratați în mod asemănător. Diferențele descoperite aici pot fi atribuite eredității, pe când mediul rămâne constant. În mod natural aceste cazuri sunt greu de găsit, dar situații aproximative oferă rezultate pe deplin concludive.

O altă întrebare care se pune este: inteligența copiilor adoptați tinde să se asemena cu a părinților adoptivi sau este o moștenire a adevăraților părinți.

Rezultatele la testele de inteligență ce au fost administrate când aveau între 5 și 11 ani au arătat că acei copii adoptați manifestau numai o ușoară apropiere de părinții adoptivi. Pe de altă parte, copii dezvoltați în căminele naturale au arătat similarități notabile cu părinții lor¹. Astfel, ereditatea unui copil afectează inteligența acestuia mai mult decât o face căminul în care trăiește. Din cercetările sale, dr. Burks² a îndrăznit să concluzioneze că ereditatea este de 4 sau 5 ori mai importantă decât mediul în determinarea modului în care indivizii se disting la testarea inteligenței.

Dar când copilul se mută dintr-un mediu sărac într-un mediu mult mai bun ce se întâmplă ?

O surprinzătoare teorie după care mediul unui copil nu numai că poate ridica Q.I.-ul dar, de asemenea, îl poate atenua, a fost avansată de psihologii de la Universitatea din Iowa. Dacă Q.I.-ul unui copil se dezvoltă atunci când el pleacă dintr-un cămin sărac la un cămin adoptiv mediu, el își poate dezvolta și mai mult Q.I.-ul când merge într-un excelent cămin. În mod controversat, transferarea copilului de la un mediu bun la unul rău poate diminua Q.I.-ul acestuia proporțional cu

¹ Corelațiile coeficienților au fost 0,25 și respectiv 0,50. Coeficienții de corelație erau 0,25 și respectiv 0,50. Corelația reprezintă gradul de relaționare între două variabile. Un coeficient de corelație având o valoare între 0,70 și 100 va însemna în acest caz că inteligența oricărui dintre copii se apropie foarte strâns de a părinților. O corelație între 0,40 și 0,60 înseamnă un grad moderat de relaționare, în timp ce una de 0,30 sau mai mică indică o mică sau o lipsă de relaționare

² Barbara S. Burks, psiholog la Universitatea Stanford

gradul de schimbare. De aceea, psihologii vor investiga schimbările ce au intervenit în viața copilului, variațiile în bugetul familiei etc.

Bibliografie

1. S. Stansfeld Sargent, *Studii fundamentale ale marilor psihologi*. (Incursiune în istoria psihologiei). Traducere realizată de E. Tihan, Ed.BCS
2. Expunere realizată de Dl. Prof. P. Golu în revista Tribuna Învățământului, 1992